

Չորս տարի անց, 1738 թ. սեպտեմբերի 13ին, Յովհաննէս Թովմաճանեանը Վենետիկից նստում էր Կ. Պոլիս ուղեւորուող նաւը, մոռանալով իր արած ուխտն ու անխոհեմօրէն անտեսելով իր հոգեւոր մեծաւորի յորդորը: Պատճառը Պոլսից հասած հօր մահուան բօթն էր, եւ, յատկապէս, ազգականների բարձրացրած աղմուկը տիրանալու համար հանգուցեալի ունեցուածքին: Ինքն անձամբ, տարիներ անց գրուած իր աշխատութիւնում, ի շարս վանքը թողնելու պատճառների, թուարկում է նաեւ իր բացակայութեամբ պատճառաբանուած հօր ունեցուածքին յաւակնող ազգականների յարուցած խնդիրը, թէ՛ «եթէ յերկիր քրիստոնէից է, ի քաղաքէ աստի այլազգեաց յերկիր անդր քրիստոնէից ոչ անկանի քաթին ժառանգութեան»¹⁰: Յովհաննէսին յաջողում է մէկ տարուայ մէջ կարգի բերել հօր սեփականութեան չուրջ առաջացած հարցերը եւ 1739 թ. դեկտեմբերի 23ին կրկին վերադառնալ Վենետիկ, ուր էլ պարգում է, որ իրեն առջեւ փակուել են վանքի դռները: Միանշանակ պարզ էր Միաբանութեան բռնած դիրքը՝ Հոգեւոր ուխտի եւ մեծաւորի հրամանի զանց առնելը, ինքնագլուխ վանքից հեռանալը եւ այլն:

Մխիթար արքահայրը, դասեր քաղելով կացութիւնից, խորագիտօրէն հասկանալով նորահաստատ միաբանութեան համար նոր մարտահրաւէրներին ու գայթակղութիւններին դիմագրաւելու կարեւորութիւնը, արդէն իր վանականներին հրահանգներ էր ուղարկել (1738 թ. սեպտեմբեր) նորընծաների ստանձնելիք պարտաւորութիւնների մասին. «... յայսմ հետէ յառաջադրեալ եմ գայս թէ յորժամ նորընծայ ոմն՝ որոյ հայրն իցէ ունեւոր եւ հասանիցի նմա ժամանակն ուխտելոյ ոչ ընդունեցայ ի կրօն, եթէ նախապէս ի հայրենական ժառանգութենէն ոչ հատանիցի իւր ձեռագրովն: Այսինքն նախապէս գրեմ, նաեւ նմա տամ

յայսմանէ օրէ ամն փորձութեան էառ զսկիզբն: Եւ Հ. Ստեփան վարդապետ [Եղովկացի] վարժօղ նորընծայից յատկաւ ձեռամբ իմով գրեցի, եւ սովորական կնիով մեմարանին հաստատեցի: Սա եզերեաց զամն փորձութեան. եւ ուխտեաց օրինապէս յամի տեսուն 1735 ի սեպտեմբերի 15 [կնիք]»:

⁹ Հմմտ. Մխիթար Սեբաստացու 1735 թ. հոկտեմբերի 10-ի նամակը Հ. Թոմասին (Կ.Պոլիս). «... Իսկ ի հնգետասան, ի նոյնոյ ամսոյ [սեպտեմբերին] Ովանէսն արար գուխոն, այսինքն որդի հանի Արքահամին» (տե՛ս նամականի Մխիթարայ Արքայի, հտ. Բ, թիւ 506):

¹⁰ Օսմանեան կայսրութիւնում մահացածի ժառանգութիւնը չէր հասնում որեւէ մէկին, որ գտնուում է նրա սահմաններից դուրս, նոյնիսկ աշխատում էին դուրս չթողել երկրից որեւէ մէկին, եթէ այն մեկնում էր Եւրոպա: